

РЕЦЕНЗИЯ
от доц. д-р Зорка Николова Димитрова-Червенкова
пенсионер от гр. Пловдив

на дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор” в област на висше образование 4. Природни науки, математика и информатика, професионално направление 4.3 Биологически науки, докторска програма „Екология и опазване на екосистемите”

Автор: инж. магистър Даниела Станиславова Кръстева-Малинова

Тема: „Възможности за използване на утайки от целулозно-хартиената промишленост в земеделието”

Научен ръководител: доц. д-р Венцислава Ванчева

Със заповед №Р-33-547 от 09.02.2017 год. на Ректора на ПУ „Паисий Хилендарски” съм определена за рецензент в научно жури за осигуряване процедура за защита на дисертационен труд на тема: „**Възможности за използване на утайки от целулозно-хартиената промишленост в земеделието**”, за придобиване на образователна и научна степен „доктор” в област на висше образование 4. Природни науки, математика и информатика, професионално направление 4.3 Биологически науки, докторска програма „Екология и опазване на екосистемите”.

Автор на дисертационния труд е докторантката със задочна форма на обучение към катедра „Екология и ООС” на ПУ „Паисий Хилендарски” Даниела Станиславова Кръстева-Малинова.

1. Представени материали

В съответствие с чл.36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на Пловдивски университет „Паисий Хилендарски”, на хартиен носител са представени следните документи:

1. молба по образец до ректора за откриване на процедура от 08.02.2017 год.;
2. автобиография по европейски формат;
3. дипломи за образователно-квалификационна степен „магистър” с приложение – нотариално заверено копия;
4. протокол от КС за готовността на кандидата за предварително обсъждане;
5. заповед на ректора за разширяване на състава на КС;
6. протокол от предварителното обсъждане в катедрата;
7. автореферат;
8. декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи;
9. справка за спазване на специфичните изисквания на съответния факултет;
10. списък на публикациите;
11. дисертационен труд;

12. копия на публикациите по темата на дисертационния труд;
13. заповед за зачисляване в докторантура;
14. заповед за отчисляване от докторантура;
15. заповед/и за комисия/и за провеждане на изпитите от индивидуалния учебен план;
16. протокол/и за издържан/и изпит/и от индивидуалния учебен план.

Няма забележки към представените документи и материали.

2. Кратки биографични данни за докторанта

Даниела Кръстева-Малинова – жителка на гр.Пловдив е родена през 1975 год. Висшето си образование е завършила през 1998 год. в Аграрен университет – Пловдив (Висш селскостопански институт), придобивайки образователна степен магистър инженер-агроном по Тропично и субтропично земеделие. През 2011 год. придобива квалификация магистър по Екология и опазване на екосистемите в ПУ „Паисий Хилендарски” – Пловдив. Зачислена е в задочна докторантура със Заповед №Рзз-789/27.02.2013 год., а е отчислена с право на защита със Заповед № Рзз-6083/21.12.2016 год.

Докторантката написва дисертационния си труд много преди крайния срок на докторантурата си. В него тя е показала високо ниво на професионална подготовка, владеене на чужди езици, което е видно от изключително добрата литературна осведоменост, което дава възможност за правилно интерпретиране на получените резултати. Много добра компютърна грамотност.

В цялостната разработка на дисертационния труд, е показано високо ниво на научен стил. Всичко това представя магистър инженер-агроном Даниела Кръстева-Малинова като изключително трудолюбив, изграден и мотивиран изследовател в областта на екологията и опазване на околната среда.

3. Актуалност на тематиката

Главната цел и основна характеристика на съвременните схващания за устойчиво земеделие е да се произвежда екологично чиста продукция.

Производството на екологично чиста продукция обаче, изисква големи познания в областта на биологията, на екологията, на технологиите, на енергетиката и на други науки, за да се използват всички естествени фактори за устойчиво развитие на агросистемите.

Целта на докторантката е да популяризира един нов нетрадиционен начин и не достатъчно проучен проблем у нас, за използване на утайки получени от целулозно-хартиената промишленост в земеделието. С това проучване тя популяризира съвременните схващания за екологично (биологично, органично) и устойчиво земеделие, което е част от стратегията за устойчиво развитие на планетата.

Известно е, че години наред у нас се използват изкуствени торове, препарати за растителна защита и почвите са замърсени във всички райони на страната.

Възстановяването на почвеното плодородие при съществуващите у нас интензивни системи на земеделие, не може да стане само по естествен път, а преди всичко чрез

цялостен комплекс от агрономически мероприятия. Едно от тях е именно използване на утайки за обогатяване на почвите от изчезващия хумус.

Целта на разработката е значима и актуална, много ясно и точно формулирана.

В проучванията са изследвани голям брой показатели, съответстващи на биологията на културата, за да се направят точно формулирани изводи и препоръки.

Въпреки трудоемкостта при извеждането на полския експеримент, огромното трудолюбие на докторантката под вещото и компетентно ръководство на научния си ръководител, е извела всички задачи посочени в дисертацията, на високо научно ниво.

4. Познание на проблема

Изключително добрата литературна осведоменост (раздел II-ри) на магистър Кръстева-Малинова се изразява в използването на 266 литературни източника, от които 150 на кирилица и 116 на латиница, и нейното пряко участие в извеждане на полския експеримент, са й дали възможност за правилно и самостоятелно интерпретиране на аналитично получените резултати – формирани, разработени и описани в раздела.

Запозната е с проучванията при използване на различни видове утайки в селското стопанство. Докторантката акцентира и върху проблема за ефикасно и икономически отстраняване на твърдата фаза от ПСОВ, който проблем не може да се счита за окончателно решен в световен мащаб, като се има предвид големите различия в качеството на утайките получени в най различни условия.

От направения анализ на големия обем информация по най-убедителен начин се доказва актуалността на проведеното изследване.

5. Методика на изследването – раздел IV-ти

Съгласно актуалността на проблема и това, че у нас той е сравнително нов и не така комплексно проучен, е съставена правилна и целенасочена методика отговаряща на темата на дисертационния труд. Наблюдаваните показатели – основни и съпътстващи, са повече от достатъчни и обхващат както почвата и климатичната характеристика, химични анализи, биометрични измервания, така и стопански важни елементи на добива и качеството.

Изведени са полски експерименти в продължение на три години, а също и съдов опит – с проследяване на растежа и развитие на царевицата. Проследявана е и влажността на почвата. При полския експеримент е спазвана цялостната агротехника при отглеждане на царевица при производствени условия.

Статистическата обработка на получените данни е осъществена, чрез различни математически и статистически подходи и методи, които показват голяма достоверност на доказаните разлики. За достоверността на резултатите за добив от зърно на декар и суров протеин, са използвани статистическа програма за еднофакторен дисперсионен анализ (Analysis of variance – ANOVA). Приложен е и Student's t-test, за доказване на степента на разликата ($p < 0,05$) в биометричните измервания и за трите години при съдов опит. Статистическата обработка на получените данни е изведена и чрез програма STATISTICA (version 7.0 за Windows, StatSoft Inc., New York, NY, USA, 2004).

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Дисертационният труд е изключително добре онагледен с цветни фигури и е представен рационално, отразен в 136 стандартни страници, 20 таблици и 42 фигури.

Структурата на разработката напълно отговаря на изискванията за съдържанието на необходимите раздели.

Особено внимание обръщам на раздел V-ти, в който са поместени резултатите и дискусиата свързани с тях.

Известно е, че в световен аспект, от полските култури, царевицата заема трето място по отглеждане. Докторантката е представила възможно най-пълна информация за почвено-климатичните условия, обхващащи химически и агрохимически състав на почвите с нейните водно-физични свойства и за климатичните фактори – валежи, температура, относителна влажност на въздуха, дефицит на влажността на въздуха и скорост на вятъра, при които условия са проведени изследванията.

Заслужава висока оценка разработката за използване на различни количества утайки за торене на почвата и отглеждане на царевица за зърно. Направен е химичен анализ на почва/утайка за съдържание на тежки метали и органични замърсители.

В раздела се прави анализ относно взаимодействието между фактора активна утайка и редица вегетативни и репродуктивни характеристики на царевичното растение (отделните фенофази на развитие, брой и процент поникнали семена, височина на растенията, диаметър на стъблото, развитие на кореновата система, масата на едно растение в kg, дължина на кочана, масата на един кочан в kg, среден брой кочани на едно растение, дължина на метлицата, маса на 1000 бр. царевични зърна в g, брой зърна в един кочан, брой зърна в един ред и брой редове в кочан).

Научнообоснована е интерпретацията на получения добив зърно в kg/dka с изчерпателна статистическа обработка на резултатите, тяхната доказаност и достоверност. Един от най-важните показатели за хранителна стойност на царевицата е съдържанието на суров протеин. Извършен е лабораторен анализ за неговото съдържание при отделните варианти, с математическа обработка и доказаност на разликите между вариантите.

Докторантката умело и сполучливо търси зависимост и взаимовръзка между всеки от изследваните показатели, които подкрепя с обширната статистическа доказаност на разликите между отделните варианти и което не е маловажно, ги подкрепя с данни от богатата литературна справка.

Цялата дисертация е много добре онагледена с цветен снимков материал и графики. Във всяко обсъждане на получените резултати магистър Кръстева-Малинова оформя компетентни заключения, които кореспондират с целите и задачите на дисертационния труд.

Експерименталната работа, която е трудоемка и обемна, и при всеотранното обсъждане на всички получени резултати, дава възможност на авторката да направи ценни съпоставки и изводи, които кореспондират с целите и задачите на дисертационния

труд. Те имат теоретично и практически значение за изясняване на редица въпроси, свързани с поведението на растенията отглеждани в условия на използване на различни количества утайки за торене.

7. Приноси на разработката и значимост за науката и практиката

Докторантката Даниела Кръстева-Малинова е представила в раздел VII на дисертационния труд приносите, които са разпределени по следния начин – първо с оригинален характер – три на брой, с потвърдителен и научно-приложен характер – три броя.

В обобщен вид приносите с оригинален характер са:

Проведено е за първи път проучване за влиянието на утайката от ПСОВ на целулозно-хартиената промишленост върху растежа и развитието на тест култура царевица.

С висока степен на достоверност е доказан положителният ефект на различните количества утайка върху фазите на развитие при царевичните растения, биометричните показатели и структурата на добива. Доказана е и възможността за оползотворяване на утайката от ПСОВ на целулозно-хартиената промишленост при отглеждане на царевица, без нарушение на чл.6, ал.1 от Наредба за реда и начина на оползотворяване на утайки от ПСОВ чрез употребата им в земеделието (ПМС №201 от 04.08.2016 г.).

Относно приносите с потвърдителен характер е установено, че утайките от ГПСОВ и тези получени от ПСОВ на целулозно-хартиената промишленост, могат да се използват за възстановяване баланса на органичното вещество в почвите.

Бих окачила характера на този принос като доказване на нови средства на съществени нови страни в съществуващи научни теории. Приносът е с потвърдителен характер.

Приносите с научно-приложен характер са:

- Минималните количества на замърсители в утайката от ПСОВ на целулозно-хартиената промишленост не променя агрохимичната характеристика на почвата.
- Поради добрата влагозадържаща способност на утайката и липсата на опасни замърсители, тя може да се прилага успешно за компостиране като органичен тор за подобряване на почвената структура, увеличаване на общия C и намаляване плътността на почвата.

Приемам приносите отразени в дисертационния труд, които отразяват резултатите от изследването.

8. Преценка на публикациите от дисертационния труд

Представени са два броя публикации от дисертационния труд на английски език. Едната е самостоятелна, а другата в съавторство, на която докторантката е първи автор.

Това отговаря на критериите на Правилника за развитие на академичния състав на ПУ по направление Биологични науки, т.6.5.

Двете статии са публикувани в реномирано списание ECOLOGIA BALKANICA, Vol.6, Issue 1, pp.31-35, а другата в Vol.7, Issue 2, pp.57-62. Тези публикации имат качества на завършени научни трудове, които са неразделна част от дисертационния труд.

9. Лично участие на докторантката

Дисертационният труд на докторантката Даниела Кръстева-Малинова е едно научно изследване с широко разгърната трудоемка, експериментална работа, поставена на добра и съвременна методична основа, което дава нови факти за използване на утайки от ПСОВ за торене.

Извършената експериментална работа и лабораторна изследователска работа, логичния, научнообоснован и прецизен анализ на експерименталния материал и методичната подготовка на докторантката, по безспорен начин показват, че магистър Даниела Кръстева-Малинова притежава качества на задълбочен изследовател с усет към един от важните проблеми в областта на екологията, а именно намаляване количествата на твърдите отпадъци от ПСОВ и опазване на екосистемите.

Дисертационния труд е лично дело на докторантката. Авторска заслуга са и получените резултати, приноси и препоръки.

10. Автореферат

Представеният автореферат представя ясно и точно структурата на дисертацията и обективно отразява основните разработки от нея. Изготвен е съгласно изискванията на ЗРАСРБ, ППЗРАСРБ, ПСАХ на ПУ „Паисий Хилендарски” по направление 4.3 Биологически науки.

11. Бележки – Въпроси

Каква е разликата между височина на растенията и дължина на стъблото – таблица 11? Не се ли отъждествяват двете понятия?

Препоръки

При възможност за продължаване на научната си дейност, препоръчвам на докторантката да се направи пълен химичен анализ на зърното, за да се види какво е отражението на използваните утайки от ПСОВ от целулозно-хартиената промишленост, върху качествените съставки на царевицата. Да се определят показатели определящи възможността за използване на листо-стъблената маса за фураж на селскостопанските животни.

Заклучение:

Представеният дисертационен труд от докторантката Даниела Станиславова Кръстева-Малинова е в резултат на прецизно проведена научно-изследователска дейност, в която са приложени съвременни методи на експериментиране и анализ, отговарящи на биологията на културата царевица за зърно. Тя предлага значими и оригинални научни и научно-приложени приноси за развитието на екологичното земеделие. Разработката отговаря на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ) и Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски”.

Изложеното в дисертационния труд показва задълбочените теоретични и практични знания и умения на докторантката Даниела Кръстева-Малинова, които ѝ дали възможност самостоятелно да провежда научни изследвания, да прави точна и аналитична интерпретация на получените резултати с точно и ясно формулирани заключения, препоръки и изводи.

Въз основа на всичко гореизложено, си позволявам убедително да дам моята висока и положителна оценка на проведеното изследване и написване на дисертационния труд, изготвянето на автореферата и на постигнатите резултати, отразени в изводите и препоръките.

Предлагам на почитаемото Научно жури единодушно да присъди образователната и научната степен „доктор” на Даниела Станиславова Кръстева-Малинова в област на висше образование 4. Природни науки, математика и информатика, професионално направление 4.3 Биологически науки, докторска програма „Екология и опазване на екосистемите”.

20.02.2017 год.
Гр.Пловдив

РЕЦЕНЗЕНТ:
/доц. Д-р Зорка Димитрова-Червенкова/